

“Ne Müsâvâtı Ne Hürriyeti Ver” Yahya Kemal ve İktidar

“Grant Neither Equality Nor Freedom” Yahya Kemal and Power

Mehmet Samsakçı¹

¹Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mehmet Samsakçı,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: samsakci@istanbul.edu.tr

Geliş tarihi / Date of receipt: 24.08.2017

Kabul tarihi/Date of acceptance: 20.09.2017

Atıf/Citation:

Samsakçı, Mehmet. “Ne Müsâvâtı Ne Hürriyeti Ver” Yahya Kemal ve İktidar. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 57, Sayı: 57, 2017, s. 213-236. 10.26561/iutded.369192

Öz

Güzel sanatların diğer şubeleri gibi edebiyatın da iktidarla daima dirsek temasları olmuştur. Yüzyıllar içerisinde Türk şairleri de iktidarla yani padişah ve yüksek dereceli devlet adamları ile poetik ilişkiler kurmuşlar, çok defa övgü bazen de yergi şiirleri kaleme almışlardır. Batılılaşma döneminin başından beri, yani merkezî otoritenin derece derece azalmasından, imparatorluğun yıkılıp ulus-devletin kurulmasından sonra ise bu ilişkiler bambaşka boyutlar kazanır. II. Abdülhamid devrinde doğan, Meşrutiyet ve Milli Mücadele süreçlerinin bizzat içinde olan, Cumhuriyet'in kurulmasına şahitlik eden Yahya Kemal'in de iktidarla ve devletle münasebetleri tartışma konusu olmuş, bazı şairler, araştırmacılar ve edebiyat tarihçileri Yahya Kemal'in siyasal iktidar karşısındaki tutumları hakkında oldukça spekülatif satırlar kaleme almışlardır. Bu çalışmada önce bu yorum ve değerlendirmelerin bir eleştirisi yapılacak ve tarafsız şekilde şairin devlet ve politika karşısındaki duruşu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yahya Kemal, şiir, devlet, iktidar, siyasal iktidar

ABSTRACT

Like other branches of fine arts, literature, and power have always had elbow contact. Over the centuries, Turkish poets established poetic relations with the then-rulers, the sultans, and high-ranking statesmen. They often wrote poems of praise, and sometimes they wrote critical poetry. However, since the beginning of the westernization period, that is, from the gradual decline of central authority, after the demise of the empire and the establishment of the nation-state, these relations gained a completely different dimension. The relation with the power of Yahya Kemal, who was born during the period of Abdülhamid, and who witnessed the Constitutional and National Struggles and the establishment of the Republic, became a matter of debate. Some poets, researchers, and literary historians have heard quite speculative opinions about Yahya Kemal's attitude over political power. In this study, we critique these comments and evaluations, and we emphasize the neutral position of the poet in relation to the state and its policies.

Keywords: Yahya Kemal, poetry, state, power, political power

EXTENDED ABSTRACT

As in other fields of fine arts, literature has always been associated with power. Over centuries, Turkish poets established poetical relations with the then-rulers, the sultans, and the high-ranking statesmen, many times in praise of them and occasionally in creating satire about them. Since the beginning of the westernization period, that is, since the gradual decline of the central authority, after the demise of the empire and the establishment of the nation-state, these relations acquired completely new and different dimensions. Yahya Kemal was born during the reign of Abdulhamid II, and lived through the Constitution and the National Struggle. An important subject of current debate is the relationship of power and state with Yahya Kemal, who witnessed the establishment of the Republic. Some poets, researchers, and literary historians have heard quite speculative opinions about Yahya Kemal's attitudes toward political power. In this article, we critique previous comments and evaluations, and we impartially examine the poet's position in relation to state and politics.

By Ece Ayhan's description, Yahya Kemal "stood like a stone." After the declaration of the Republic, he embraced the language he had blessed as "mother's milk in my mouth." He encouraged the adoption of the civilization's language without submitting to any modalism, singularity, or insistence. Yahya Kemal neither supported the Constitutional Revolution nor the National Literature, especially that of Ziya Gökalp, in the language. He did not force Turks in Central Asia to use it, nor did he insist on the simplification which is a consequence of the Turkish language's natural structure. He noticed that the words are not etymologically derived from the root, but rather an expression and product of the nation, and of civilization.

To be objective, let us emphasize that Yahya Kemal lived in fear of being called conservative. In fact, he did not publish his gazel "Söz Meydanı" for Hz. Muhammad with this title. That is, he did not show a hard, radical opposition during the years when very serious changes and transformations took place in Turkey. But it should not be forgotten that Yahya Kemal's thought and aesthetics were never involved in actual politics; he preferred to dissolve his ideas and acceptances within the mood of his art.

Secondly, the appointment of Yahya Kemal as deputy and ambassador should be seen as an honorable state obligation. It is obvious that it is not appropriate for a poet to describe himself as a "poet of the state" in a negative way because of his duty to the state. In addition, the concept of the state was very difficult to communicate. Ece Ayhan, a graduate of the Faculty of Political Sciences, always criticizes the state in a negative way, and is regarded as the guardian of the order. This has never been applied in a negative sense about the works of Yahya Kemal, because he understands the state and knows that to lose it would mean disaster.

Yahya Kemal, who accuses some poets and critics of being “Ottoman lovers,” “enemies of the Republic,” and even some of them “poets of the republican regime,” represents neither the epicenter of Ottoman history nor the Republican enemy. Yahya Kemal is a neo-classical person who knows that it is not possible to understand today and the future by denying history. He is trying to seek the correct sources of Turkish nationality and civilization on the verge of the 20th century. The works of Yahya Kemal are not related to the current policy of Turkey, which has experienced very rapid changes during the first half of the 20th century. These artifacts are the aesthetic interpretation of the foundations of a civilization that has dominated various parts of the world since 1071, and that has left deep traces in science, art, and culture.

In fact, as with many intellectuals of the time, and necessarily in various units of the state, Yahya Kemal did not give his art or his thought to the emancipation of politics or politicians. He did not contribute poetry of straight and hard political ideas or philosophies. Moreover, Yahya Kemal opposed his understanding of art being expressed in the work as if it is concrete reality. Yahya Kemal’s poems are based on an aesthetic interpretation of reality, not concrete reality. It may contain words or concepts used by Yahya Kemal’s art, politics, or government, but these words and concepts lose their everyday and political meanings in his poetry. These words and concepts are a matter of history of civilization and culture. In light of all these comments and information, we have tried to evaluate Yahya Kemal’s interpretations of relation to “power” and reveal the aspects of the subject that have not been discussed before.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük, “kudret” kökünden getirdiği “iktidar” kelimesine “*Bir şeyi yapabilmeye gücü yetme durumu, muktedir olma; kuvvet, kudret, güç*” karşılığını vermektedir.² Doğal olarak, telaffuz edildiğinde bugün daha çok “siyasî iktidar” olarak algılanan bu kelime elbette, aslında bir kişi, grup, kitle hatta tüm insanlık üzerinde bir güç sahibi olan, istediğini çeşitli vasıtalarla doğrudan ya da dolaylı şekilde yaptıran kişi ve kurumlar ya da hükümetler / devletleri işaret eder. Fakat daha bireysel plânda meselâ baba’nın ya da töre’nin ayrıcalıklar tanıdığı aile büyüklerinin o aileye mensup kişiler üzerindeki yaptırım güçlerini de iktidardan saymak imkânsız değildir.³ Doğrudan doğruya “iktidar” kavramı ve biçimlerine odaklandığı ve sırasıyla “İktidar Güdüsü”, “Önderler ve Önderleri İzleyenler”, “İktidarın Biçimleri”, “Ruhban Sınıfı İktidarı”, “Kral İktidarı”, “Yalın İktidar”, “Devrim İktidarı”, “İktisadî İktidar”, “Düşünce Üzerindeki İktidar”, “İktidar Kaynakları Olarak Akideler”, “Örgütlerin Biyolojisi”, Yönetimlerin Yetkeleri ve Biçimleri”, “Örgütler ve Birey”, “Rekabet”, “İktidar ve Töre Kuralları”, “İktidar Felsefeleri”, “İktidar Törebilimi” bölümlerinden sonra “İktidarın Yola Getirilmesi” bölümüyle sonlandırdığı - 1950’de Nobel Ödülü’ne lâyık görülen - eserinde Bertrant Russell, iktidar’ı temelde “geleneksel” ve “kazanılmış” olarak iki ayırır.⁴ Elbette geleneksel iktidardan kastı kral ya da padişahın Tanrı tarafından tespit ve teyit edildiğine inanılan ortaçağ devlet iktidarlarıdır. Bu iktidarı alışkanlıklar ve inançlar destekler ve yaşatır. Eserinde zaman zaman “yalın” olarak da nitelediği kazanılmış iktidarlar ise kılıç, silah ya da jopla elde edilmiş ve sürdürülmüştür yazara göre. İktidarı enerjiye benzeten Russel’e göre “*enerji, nasıl çeşitli biçimler alırsa iktidarın da aynı şekilde servet, silâh gücü, sivil makamlar, düşünceye söz geçirme gibi biçimleri*” söz konusudur.⁵ Michel Foucault da iktidarı “devlet”ten ayrı düşünmemekle birlikte, devletten öte ve geniş bir kavram olarak ele almış, onu daha çok “bilgi, özne, eylem” kavramları etrafında incelemeyi tercih etmiştir:

“Bir toplumun içinde işlemekte olan ve bu toplumda bir sınıfın, seçkin bir zümrenin ya da bir kastın hegemonyasını sağlayan iktidarlar bütünü, tümüyle devlet sisteminde ifade bulunduğunu sanmıyorum. Adli, askerî ve diğer kurumlarıyla birlikte devlet, yalnızca bu temel yollardan farklı başka kanallardan geçen tüm iktidar ağının garantisini temsil eder. Benim sorunum, toplum içindeki farklı iktidar düzeylerinin ayrımsal bir analizini gerçekleştirmektir.”⁶

İktidar kavramıyla ilgi başka tanımlama denemeleri; iktidarların birey ve toplumlar üzerindeki şekillendirici ve belirleyici güçleri ya da bunu nasıl yaptıklarına dair farklı bilim dallarında yapılmış çeşitli etütler mevcuttur. Bizim bu çalışmadaki amacımız ise “bir iktidar biçimi olan siyasî iktidar”ın ve birtakım iktidar süreçlerinin Yahya Kemal üzerindeki etkilerini, etki dozlarını ya da etkisizliklerini tartışmak, son olarak da Yahya Kemal’in, şiiri ve şiir diliyle, iktidarın beklentisinden uzak nasıl bir poetik muhalefete imza attığını tartışmak, ortaya çıkarmaktır.⁷ Görülecektir ki Yahya Kemal hükümet - devlet ayrımını çok önce yapmış,

2 İlhan Ayverdi, *Misali Büyük Türkçe Sözlük*, C. 2, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 1378.

3 Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s.46.

4 Bertrand Russell, *İktidar*, (Çev: Mete Ergin), Cem Yayınevi, İstanbul 2002, s. 36.

5 *a.g.e.*, s. 12.

6 *İktidarın Gözü*, (Çev: Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s. 70.

7 Diğer bir iktidar biçimi ya da öznesi olan “Baba”nın da Yahya Kemal’in şahsiyeti ve eseri üzerindeki etkileri de

devlet mefhumuna daima saygı duymuş, bu kavramı daima müspet manalarda kullanmış fakat hükümetler şairin çeşitli tenkitlerine uğramıştır. Bu anlamda makale boyunca iktidarı “siyasî iktidar” anlamında kullanacağımızı “siyasî iktidar” derken de devleti değil, devleti belirli süreliğine yöneten hükümet, kadro ya da şahsiyetleri kastettiğimizi peşinen belirtmek durumundayız. Şairin şiirine akseden siyasal iktidar olarak karşımıza sırasıyla II. Abdülhamid ve İttihat ve Terakki dönemleri; Mütareke yıllarındaki İşgal Kuvvetleri iktidarı ve nihayet 1958, yani şairin vefatına kadarki Cumhuriyet yılları çıkmaktadır. Daha önce farklı etütlerde söz konusu edildiği için klâsik Osmanlı asırlarını bu çalışmaya dâhil etmediğimizi de şimdiden vurgulayalım.

Şu kadar var ki Yıldırım Beyazıt yâdigârı Üsküp’ü anlattığı “Kaybolan Şehir”iyle kuruluş asırlarına uzanan, “İstanbul’u Fetheden Yeniçeriye Gazel”, “Ok”, “Mihriyar” gibi fetih şiirlerini yazan, “Selimname”si ile Yavuz zaferlerini Yavuz’a yakışır şiddetli imajlarla ölümsüz kılan, “Mohaç Türküsü”, “Akıncılar” gibi zirve zamanları yoklayan, nihayet Lâle Devri’nin şuh edasını takip ederek “Şerefâbâd”, “Bir Sâki”, “Mükerrer Gazel” gibi Lâle Devri gazelleri yazan Yahya Kemal, bu Osmanlı ilgisi dolayısıyla çeşitli zamanlarda, çeşitli nesillere mensup isimler tarafından, kompleks ürünü olduğu çok belli ve çok acımasız şiir ve yazılarla eleştirilmiştir. Bazı şair ya da eleştirilenler de Yahya Kemal’i Cumhuriyet hükümetlerine ve politikalarına râm olmuş bir “Devlet Şairi” görmek ve göstermek istemişlerdir. Bu eleştiri ve ithamlardan bazılarını verip yorumladıktan sonra çeşitli siyasal iktidar süreçlerinin Yahya Kemal külliyatında nasıl ve ne kadar yer aldığını, daha doğru bir ifade ile Yahya Kemal’in iktidarlar karşısındaki tutumunu tartışacağız.

Yahya Kemal Mâziperest ya da Devlet Şairi midir?

Dünya Gazetesinin 2 Mayıs 1965’teki nüshasında neşredilen “Pazar Konuşması”nda “Yahya Kemal, Osmanlı Emperyalizminin destancısı idi. Yeni Türkiye’yi doğuşundan bu yana hiçbir tarafı ile benimsememiştir. Ne Türkçü, ne Türkçeci ne de Cumhuriyetçi idi” cümlelerini sarf eden Falih Rifki; meselâ “Dayanıp köhne Nedim artığı üç beş satıra” mısraı ve daha da kötülerini içeren dörtlüğü ile İbrahim Alâaddin gibi şahıslar; vaktiyle “Kökü mâzide olan âtiyim” demiş olan; evet, istediği zaman mâziye dönebilen fakat asıl amacı mazide yaşamak değil, maziye bizde yaşatmak olan⁸ şairi maziperestlikle suçlamışlardır. “Osmanlıların en usta şairi Yahya Kemal gelir aklıma” ya da “Ve Yahya Kemal Bey’i asrileştir biraz” gibi mısralarla *Eğil Dağlar* yazarı ve İstiklâl Madalyası sahibi Yahya Kemal’i “Osmanlı” diye Millî Mücadeleden dışlayan Nazım Hikmet, bütün bir poetikasını ve dilini Ahmet Haşim - Yahya Kemal nesline protesto mantığıyla oluşturan Orhan Veli ve arkadan gelen II. Yeniciler, kısacası bütün nesiller Yahya Kemal’i ve şiirini mâzide kalmışlıkla suçlamışlar, Yahya Kemal’in tarih sevgisini bir saldırı vesilesi saymışlardır.

tartışmaya değer bir meseledir. (M.S.)

8 Tabir Sabahattin Eyüboğlu’nundur: “Yaşayan Mazi”, İnsan, Birinci Teşrin 1938, s. 381.

Kaynak dergisi, 1950 yılında çıkan 29-33. sayılarında bir “Yahya Kemal Anketi” düzenlemiş, Yahya Kemal’in “Tanrı” olup olmadığını tartışmaya açmıştır. (Bu ilginç sorunsalın kökeninde Mustafa Şekip Tunç’un 9 Ekim 1938 tarihli *Cumhuriyet*’te neşredilen “Tanrı Şair” başlıklı bir yazısı yatıyor olmalıdır.)⁹ Dönemin önemli şair ve yazarlarının katıldığı ankette genel kanı Yahya Kemal’in bir Osmanlı şairi olduğu ve inkılâpla, Cumhuriyet’le ilgisinin bulunmadığıdır. Bu ankette Attilâ İlhan, “*Yahya Kemal eski usul alaturka bir şairimizdir. Tanrı manrı değildir.*”, Nahit Ulvi Akgün, “*O bir Osmanlı şairidir. Saltanatı aksettirmektedir.*”, İlhan Berk, “*Yahya Kemal’i bugün için savunmak, Osmanlı imparatorluğuna özenmek, onun dirilişine yardım etmek demektir*” demiştir.¹⁰

Turgut Uyar’sa Yahya Kemal’i Osmanlı kabul etmekle beraber Osmanlılığı olumsuz şekilde algılamaz. Uyar, Batı’dan sağlam bir şiir eğitimi ve anlayışı ile döndüğünü söylediği Yahya Kemal’in, bir “*tarihin, daha doğrusu bir zamanların parlak bir uygarlığının, yerleşmiş, incelmüş manevî değerlerine bağlan*”dığını düşünür.¹¹ Bununla beraber o da “*... Bununla birlikte Yahya Kemal’e, şiirimizin genel çizgisinde bir yer aramak, bir yer vermek gerekirse O’nu büyük bir çağın, bir büyük kuşağın ve bir büyük ekinin son büyük ozanı saymak gerekir. Bugünkü şiirimize başlangıç değildir Y. Kemal. O, şiir yazmaya başladığı ilk günden sonuna kadar oldukça Osmanlı ve biraz Parnasse bir ozan kalmakta direktmiştir.*”¹² cümleleriyle esasında Yahya Kemal’i “yeni” saymamak, bilâkis Osmanlı kabul etmek gerektiği inancındadır:

Yahya Kemal’in Osmanlı tarihine ve medeniyetine bağlılığı gibi, Cumhuriyet ve özellikle Mustafa Kemal Atatürk’le olan ilişkisi de daima tartışma konusu olmuştur. Cumhuriyet’in ilânından sonraki süreçte çeşitli sebeplerle özellikle Osmanlı’ya bir antipati besleyenler, bu medeniyete ve estetiğine bağlı olan Yahya Kemal’e saldırma ya da satışma yolunu tutmuşlardır. Bu itham ve iftiralardan birisini Bâki Süha Ediboğlu şöyle nakleder:

“Bir gün, içimizden biri, içki sofrasında cesaretlenerek:

- *Vallahi üstadım, sizin için “imparatorluk şairi, fazla Osmanlı diyorlar” diyecek oldu. Bir baktım, Yahya Kemal’in yüzü evvelâ kızardı, sonra sarardı. Neşesi bir balon gibi söndü, esnemeye başladı.*

Bir anda esen bu soğuk havayı düzeltmek üzere rahmetli Ahmet Hamdi:

- *İçimizde Yahya Kemal Bey kadar Gazi’yi seven az insan vardır. Kendisi Cumhuriyet’i kuranlarla birlikte çalışmıştır. Sonra Millî Mücadele yıllarında yazdıklarını okumayan cahiller hep böyle konuşurlar. Bereket versin ki Üstad’a komünist diyemiyorlar.”*

9 Bu yazı, *Yahya Kemal İçin Yazılanlar 2* (Haz: Kâzım Yetiş), İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2000), s. 126-129’da neşredilmiştir.

10 Bu anket ve ankete verilen cevaplar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Leyla Kapan Ay, Kaynak Dergisi Üzerine Bir İnceleme*, (Danışman: Yard. Doç. Dr. Zeki Taştan), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007, s. 18.

11 Bkz. “*Esir Jeminüs ve Altör Şehri*”, *Korkulu Ustalık*, (Haz: Alaattin Karaca), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2012, s. 223.

12 “*Önce Aruz Öldü*”, *a.g.e.*, s. 219.

deyince Yahya Kemal ağlamakla gülmek arası garip kahkahalarından birini koyuverdi. Ve arkasından uzun uzun öksürdü.”¹³

Yahya Kemal’in bir devlet şairi olup olmadığı, devletten destek alıp almadığı da meselenin bir başka tarafıdır. Şairin, “devlet” mefhumuna olan saygısı, daha doğru bir ifadeyle devlet terbiyesi nosyonuna sahibi olması, “sivil şairleri” rahatsız etmiş, çok defa gençliğin verdiği bir âteşinlik ve kimi zaman da komplekslerle Yahya Kemal ve şiiri küçümsenmeye çalışılmıştır. İkinci Yeni şairlerinin tenkit ve yorumlarına geçmeden önce Necip Fazıl ve Ahmet Muhip’e bir bakalım:

Necip Fazıl külliyyatında Yahya Kemal’e dair ifadeler hemen tamamen olumsuzdur. Bu negatif tavrın arkasında çok çeşitli psikolojik, sosyolojik ve poetik sebepler söz konusudur. Kısakürek, tümünü bu makalede tartışmanın imkânsız olduğu yazılarında, Heybeliada Bahriye Mektebi’nde tarih hocası olan Yahya Kemal’i sürekli eleştirmiştir. *Edebiyat Mahkemeleri*’nin “Yahya Kemal Celsesi”nde Yahya Kemal’i “*Tekirdağı Milletvekili iken son seçimlerde açıkta kaldım. Şimdi Parti (estetik) müşaviriyim*”¹⁴ şeklinde konuştuğunu ve Hâkim’in “*Mesleğiniziz?*” sorusuna “*Siyaset*” cevabını verdirmesinde şüphesiz ince îmâ ve manalar vardır.

19 Nisan 1948 tarihli *Vatan* gazetesinde, Unesco’nun faaliyetleri ve o yıllarda Unesco Genel Direktörü olan Julian Huxley’in Türkiye’ye gelişinin sebeplerini anlattığı “Yahya Kemal’li Makale” başlıklı yazısında Ahmet Muhip Dıranas, sözü birden Türkiye’de, sanat eserlerine verilen Teşvik Armağanlarına getirir (İnönü Sanat Mükâfatı) ve 1948 yılı için ödül sahiplerinin Yahya Kemal’le kompozitör Adnan Saygun olduğunu haber verir.¹⁵

Müstehzî bir dille bu iki sanatkârı kutlayan, kutlamak zorunda kalan Dıranas sözü şöyle bağlar:

“Zavallı Yahya Kemal, seni devlet teşvik eder, İnönü Mükâfatı teşvik eder, Ahmet Hamdi Tanpınar teşvik eder, hatta Aile adındaki dergi bütün reklâm vasıtalarıyla teşvik eder, bir biz mi kaldık vazifemizi yapmayan...”¹⁶

Garip Önsözü’nde ortaya koyduğu fikirlerin ve poetikasının hemen tamamen Yahya Kemal’e karşı olduğu görülen Orhan Veli esasen Yahya Kemal’i devlet şairi olmakla suçlayanlardan değildir. Bilâkis *Ülkü* dergisinin Mayıs 1946 tarihli nüshasında yer alan “Bir Sayfa Üstüne” ana başlıklı ve “Şiir Meclis”te alt başlıklı yazısında, 1946 yılında, kıran kırana geçen bir yarıştan sonra İstanbul milletvekili seçilen Yahya Kemal namına değil, milletvekilliği namına sevinmiştir Orhan Veli. Zira ona göre Yahya Kemal için mevkilerin

13 Bâki Süha Ediboğlu, *Bizim Kuşak ve Ötekiler*, Varlık Yay., İstanbul 1968, s. 11.

14 Büyük Doğu Yay., İstanbul 2003, s. 39-40.

15 Gerçekten 1948 armağanları 10 Ocak tarihinde verilmiş, Yahya Kemal “Hayal Şehir” başlıklı şiiri dolayısıyla “şiir” dalında ödüle lâyık görülmüştür. Bu ödül Çemberlitaş’taki Yahya Kemal Müzesi’nin ikinci katında teşhir edilmektedir. Devletin veya Cumhuriyet Halk Partisi’nin verdiği armağanlar hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Selçuk Çıkla, “1940’lı Yıllarda Düzenlenen Sanat Yarışmaları ve İnönü Sanat Armağanları”, İlmî Araştırmalar, Sayı 23, 2007, s. 29-46.

16 Ahmet Muhip Dıranas, “Yahya Kemal’li Makale”, *Yazılar*, (Haz: Münire Dıranas), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000, s. 57.

en büyüğü Yahya Kemal’liktir.¹⁷ Bununla beraber Orhan Veli’nin, çok açıktır ki ayağındaki nasırıyla Süleyman Efendi’yi anlattığı *Kitabe-i Seng-i Mezar I-II* başlıklı şiirleri, “*Sandım ki güzelliğin cihanda / Bir saltanatın güzelliğiydi*” mısralarının ve “*Süleymaniye’de Bayram Sabahı*” gibi saltanatlı şiirlerin şairi Yahya Kemal’in estetiğine karşı yazılmış eserlerdir.

Mülkiye tahsil etmesine ve hayatı boyunca devlet görevinde bulunmasına, hatta son günlerini devletin kendisine sağladığı imkânlarla geçirmesine rağmen her vesile ile devleti ve düzeni lânetleyen Ece Ayhan ise Yahya Kemal’e “Devlet Şairi” ya da “Sarışın Şair”¹⁸ demekle ısrar etmiştir. O’nun lügatinde - aslında Karakoç hâriç tüm II. Yeni’de - devlet, düzenin, otoritenin, babanın, esas duruşun yani baskının adı ve koruyucusudur. Bu aşırı bireyci, sadece protest değil, aynı zamanda anarşist duruş, elbette Türk devlet geleneğine bağlı kalan Yahya Kemal’den hazzetmeyecekti. Ece Ayhan, çeşitli şekillerde, çeşitli yerlerde Yahya Kemal’e saldırmıştır. Fakat bu saldırıların en bariz ve sert olanı 1987 yılında kaleme aldığını bildiğimiz “Bir Devlet Şairi Olarak Yahya Kemal” başlıklı yazısıdır. Yahya Kemal’e “devlet şairi” ve hatta “yalnızca bir devlet şairi değil, aynı zamanda dört dörtlük bir iktidar şairiydi de” diyen Ayhan, “yeniyetmeliklerinde” hocaları çok sevip okuttukları için Yahya Kemal’i pek sevmediklerini söyler ve ekler: *Yahya Kemal’in şiirinde çağdaşlık adına ve için herhangi bir açılış, açılma yoktu*” (s. 55) Bu ciddi ve spekülâtif önermeye de şöyle bir izah getirir:

“Kendisinin bütün ömrünce umran görmesine”¹⁹; İmparatorluk ve Cumhuriyet gibi (iki gümüş kaşık gibi iç içe) iki cihanda da el üstünde tutulmasına, devlet ve “fırka” katlarında hiç gülmeyen, badem bıyıklı ve saçları alabros traşlı adamların söz birliği etmişçesine Yahya Kemal’i hem övmelerine bakarak söylemiyorum, hayır.”²⁰

Yahya Kemal’e devlet töreni yapılmasını hiç de şaşırtıcı bulmayan zira hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerinde O’nu Jön Türk kabul eden Ayhan, şairin “*başlangıcından bu yana hiçbir yere ve yana kıpırdamadığını, taş gibi yatağında dur*”duğunu söyler. (s. 56) Fakat bu ısrarlı “duruş”un, büyük bir estetik, sanat ve değerler sistemini benimseme manasına geldiğini düşünmez. Bizim de “iktidar-Yahya Kemal” merkezli bu makalede tartışmak istediğimiz tam da budur. Yahya Kemal’in duruşu... Bu “duruş”a dair hükümlerimizi çalışmamızın ‘Sonuç’ kısmına bırakarak şimdi Yahya Kemal’in çeşitli dönemlerdeki siyasal ve askerî iktidarlara muktedirler karşısındaki tutumlarını tartışalım.

1. Abdülhamid, İttihatçılar ve Hanedan Mensupları

Yahya Kemal’in Abdülhamid’le doğrudan bir teması olmamıştır. Fakat 1884’te doğduğu ve Abdülhamid hal’ edildiğinde 25 yaşında olduğu hesaba katılırsa onun ilk tahsili, şiire başlayışı kimilerince büyük bir siyasî deha kimilerince de “müstebit” olarak görülen

17 “Bir Sayfa Üstüne - Şiir Mecliste”, Şairin İşi: Yazılar-Öyküler-Konuşmalar, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2006, s. 93.

18 Ece Ayhan dilinde “sarışın”, “söz dinleyen” demektir. Bu yüzden kendi şiirine daima “karaşın” der.

19 Ece Ayhan herhalde “umur görmesine” demek istemiştir. “Umur görmek” ise Türkçede olumlu anlamlar içeren bir deyimdir. (M. S.)

20 *Bir Şiirin Bakır Çağı: Dipyazılar* (Yapı Kredi Yay., İstanbul 2013, s. 55)’da da yayımlanmıştır.

Abdülhamid zamanında olmuş, devrin pek çok genci gibi o da Sultan’a medhiyeler kaleme almıştır. Bugün *Bitmemiş Şiirler*’de yer alan ve ilk defa “Üsküp’ten Âgâh Kemal” imzasıyla neşredilen

*Ey şehriyâr-ı âtîfet-âsâr-ı muhterem
Ey tâc-dâr-ı ma’delet-efkâr-ı zül’-kerem
Sensin o pâdişah-ı dil-âgâh-ı pür-himem
Kim vâsf-ı hazretinde senin her ne söylesem
Ahrâdır ey halife-i pür-lûtf-ı ma’delet²¹*

gibi mısralar, biraz da geleneksel “ulü’l-emre itaat”, ya da “halifeye hürmet” anlayışının tabîi bir sonucudur. Esasen Abdülhamid devrinde muhalif ya da liberal düşüncelere sahip oldukları düşünölen şair-yazarların yazdıkları veya çıkardıkları mecmuaların pek çoğu, biraz da zorunluluk icabı cülûs yıldönömlerinde bir anlamda “cülûs özel sayıları” olarak neşredilmiş; süslü, saltanatlı kapaklarla çıkan bu sayılarda hararetili cülûsiyeler yayımlanmıştır.

İleriki yaşlarında Yahya Kemal’in Abdülhamid’e veya saltanatına bakışı nasıl olmuştur?

Daha Üsküp ve Selânik’teyken İttihatçı fikirlerle tanışan; babasının, arkadaşlarıyla yaptığı şifreli ihtilal diyaloglarını anlamaya çalışan bu yüzden de babasından kimi zaman azar da işiten Yahya Kemal, ilk İstanbul tecrübesinde yani 1902 yılındaki kısa İstanbul ikametinde de İttihatçılara yaklaşmış, bu yüzden çok geçmeden kaçak olarak Paris’e gitmiş, Paris yıllarında, o sıralar orada firari ya da sürgün olarak yaşayan İttihatçılarla düşüp kalkmıştır. İttihatçılık, biraz da Abdülhamid aleyhtarlığı demek olduğuna göre²² bu ilk gençlik yıllarında, kendisine bir ufuk arayan Yahya Kemal’in Abdülhamid’i sevmemesi normal karşılanmalıdır. Zira özellikle 1895’ten sonra Jön Türklerin kamuoyu üzerinde etkileri artmış, ülke içerisindeki gizli faaliyetleri bir yana Paris ve Kahire’deki yapılanmaları, neşir faaliyetleri ile “hürriyet idealini” her gence benimsetmiştir. Yahya Kemal de önceleri bu gençlerden birisidir. Farkı ise İttihatçıların tarih ve milliyet konularındaki aşırılık, tutuculuk, hayalperestlik ve insicamsızlıklarıyla devlet yönetmekteki beceriksizliklerini çabuk görmesi, daha sonraları da Abdülhamid sürgünlerini aratan, siyasî cinayetlere kadar varan zulümlerini reddedişidir.

Yahya Kemal, siyasetten en çok bahseden ve anı-portre diyebileceğimiz türde yazılardan oluşan *Siyasî ve Edebî Portreler*’inin Ali Kemal, Mizancı Murad, Dr. Nâzım gibi önemli isimlere ayırdığı satırlarında Abdülhamid’den de yer yer bahsetmiştir. Fakat bu bahsedişlerde net bir Abdülhamid portresi çıkmaz. Yahya Kemal, padişah hakkında “dolayısıyla” ve bahsettiği

21 “Sultan Hamid’e Cülûsiye”, *Bitmemiş Şiirler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1997, s. 80.

22 “O (Ali Kemal) buhran içinde epeyce entrikalı bir rol oynamış, mamafih Jön-Türk addedilmemişti; çünkü hiçbir zaman sarahatle Sultan Abdülhamid aleyhtarı olmamıştı.” Yahya Kemal, “Ali Kemal”, *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1986, s. 78.

kişinin siyasetteki durumuyla ilgili olarak konuşur. Dr. Nâzım'a ait kısımda yer alan "Murat Bey ve etrafı Ahmet Celâlettin Paşa'ya iltica ederek Sultan Abdülhamid'e teslim olunca Nâzım, Ahmet Rıza Bey'le ve Meşveret'le beraber seciye meydanının kahramanı gibi kalmış"²³ gibi satırlarda görüldüğü gibi bazı cümlelerinden, Yahya Kemal'in hem ne düşündüğünü hem de devrinde Abdülhamid'e nasıl bakıldığını çıkarmak mümkün olabilmektedir.

Fikir verici diğer bir anekdot Yahya Kemal'in bazı mektup ve makalelerinin beraber neşredildiği *Mektuplar-Makaleler* kitabındadır. 1844-1923 yılları arasında yaşayan ve devrinde dünya ölçeğinde meşhur olan Sarah Bernhardt'ın İstanbul'a gelişi ve Sultan Abdülhamid'in sarayında oynayışi hakkında Yahya Kemal, "Sarah'ının ziyareti İstanbul için o zaman hakikaten mühim, pek mühim bir hadise idi. Fakat ahâlinin bu kadirşinaslığına ne hükümet ne de hükümdar iştirak etti; vereceği oyunlar mütemadiyen sansür edildi. En muvaffak olduğu eserlerin gösterilmesi men' olundu. Ve nihayet her tarafta, her vakit yalnız hürmet görmeğe alışmış olan Sarah bir gün Yıldız'da adeta tahkir edildi. Bundan pek müteessir olan sanatkâr, misaferiyetine derhal nihayet verdi ve vatanına avdet etti." demektedir. Tabii Abdülhamid'in özellikle "bir kadının mükemmel bir biçimde ölü rolü yapmasına tanık olmayı istemediğini söyleyerek Sarah Bernhardt'ı izlemeyi kesinlikle reddettiği"ni bildiğimizden,²⁵ Bernhardt'a sıcak bakmaması insanî plânda makul karşılanabilir. Bizim için önemli olan, Yahya Kemal'in Abdülhamid'in tavrı ve tarzı, özellikle "sansür" uygulamaları hakkındaki kanaatidir. Bu kanaat de şüphesiz olumsuzdur.

Yukarıda belirtildiği gibi, Yahya Kemal'in doğrudan Sultan Abdülhamid'i anlatan bir portresi, hatırası ya da şiiri yoktur. Bununla beraber, İstiklâl Harbi yazılarının toplandığı *Eğil Dağlar*'da, o da çok çok kısa temaslardan bir Abdülhamid silueti belirir ve bu, çok müspet bir padişah silueti değildir.²⁶ Aziz dostu ve doktoru, İttihatçılardan Nihat Reşad Belger'e bakılırsa Yahya Kemal de Belger gibi "Sultan Hamid'in kurduğu istibdat idaresinden şikâyetçi idi."²⁷

Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım'ın yaklaşık 50 sayfasını Paris'te

23 "Dr. Nâzım", a.g.e., İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1986, s. 11.

24 "Hâdisat-ı İçtimaiyye", *Mektuplar-Makaleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1990, s. 213. Fakat daha güncel yayınlar, hatta arşiv belgeleri Bernhardt'ın aslında Sultan tarafından tahkir değil, bilâkis belki de takdir ve taltif edildiğini göstermektedir: "Sultan Hamid tiyatroyu severdi. Ekseriya çok çalıştığı ve zihnen yorulduğu günlerde tiyatro emrederdi. Sarayda bir tiyatro heyeti vardı. Bunlar İtalyan artistlerinden müteşekkil idi. Bu artistler garp piyeslerini oynarlardı. Maamafih alaturka oyunlar için de Muzika-yı Hümayun denilen kadroya dâhil sanatkârlar vardı. Son Komik Abdürrezzak Efendi de bunlar meyhanına alınmıştı.

Şimdi olduğu gibi o zamanlarda da Avrupa'dan meşhur artistlerin şehrimize geldikleri vâki idi. Tiyatro işleri Esvapçıbaşı İlyas Bey'e mevdü olduğundan böyle meşhur artistler geldiği zaman, Zât-ı Şahane'den istizan olunarak Saray tiyatrosunda bunlara oyun verdirilirdi. Mounet-Sully, Sarah Bernhardt, Ermete Novelli bu suretle oynamışlardı. Bunlara kâh nişan veya madalya, kâh bol miktarda bahşiş verilirirdi." Ayrıntılı bilgi için bkz. *Sultan Abdülhamid: Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, (Haz: Ali Ergenekon), Boğaziçi Yay., İstanbul 1990, s. 17-18.

25 Semra Daşçı, "Merikalı Prima Donna Laura Schirmer Sultan II. Abdülhamid'in Haremindedir Öldürüldü Mü?", *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt/Volume: XXV, Sayı/Number:1 Nisan/April 2016, s. 80.

26 *Eğil Dağlar*'da, Sultan Hamid'den bahsolunan yazılar şunlardır: "Asıl Siyaset", "Hatıraların Kuvveti", "Eğil Dağlar", "İlimle Amel", "Yine Böyle Bahardı", Yapı Kredi Yay., İstanbul 2005.

27 "XIV: Anlatan: Nihat Reşad Belger", *Yahya Kemal için Yazılanlar II*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2000, s.

bir dönem içlerinde bulunduğu, görüşlerini nispeten paylaştığı Jön Türklere ve 1909-1918 arası İttihat ve Terakki Fırkası yönetici ve mensuplarına ayırırsa da Yahya Kemal, asla tam bir İttihatçı olmamıştır. Yahya Kemal, 1912-1918 arası devreyi derinlemesine tahlil ettiği “Altı Senenin Düşünceleri” başlıklı siyasî hatırasında “*Bu altı sene içinde ben hadiselerin ne başında ne ilk safında buldum. Hükümetle zerre kadar alâkam bile olmadı. Hatta gözlerimden önünden geçen faciaları sevk edenlerin harîmine bir dost gibi bile girmiş değildim*” demektedir.²⁸ Yahya Kemal’in o zamanki muhitini gayet iyi bilen Yakup Kadri, 1 Kasım 1936 tarihinde Prag’dan yazdığı mektupta, bir yıl sonra neşredeceği *Bir Sürgün* romanı için Yahya Kemal’den, 1904-1908 yılları Paris’ine, özellikle Jön Türklere dair bilgi istemiştir.²⁹ Yahya Kemal de hemen 13 gün sonra “Aziz Yakup” hitabı ve “*Romanına dâir istediğin malûmatı, çizdiğin çerçeve dâhilinde, arz edeyim*” girizgâhıyla, 1904-1908 arasında Paris’te faaliyet gösteren Jön Türkleri, çeşitli fraksiyonlarıyla ve çok ince detaylarıyla anlatmıştır. Fakat daima dışarıdan ve tarafsız bir gözle...³⁰

Yahya Kemal’in İttihatçılarla olan ilişkileri, başlı başına bir araştırma mevzuudur. Yukarıda ismini andığımız Dr. Nihat Reşat, 1904 yılında, Yahya Kemal’le - çok sık olmasa da - görüştüğünü bildirmekte ve şu bilgileri vermektedir:

*“... Sonra ben, memleketten kaçmış bir Jön Türk’tüm. Yahya Kemal Bey ise Jön Türk hareketlerine karışmamıştı. İttihatçılardan Dr. Nâzım’la ara sıra görüşür idiyse de bu mülâkatların Jön Türklükle ilgisi yoktu.”*³¹

Kendi yazdıklarından, meselâ hatıralarından da biliyoruz ki Yahya Kemal’in İttihatçılarla hem Paris’te hem de İstanbul’da çeşitli şekillerde temasları olmuştur. Paris’te millet, tarih, vatan ve medeniyeti nerede araması gerektiğini öğrenen ve milliyet bahislerinde daima hassas olan Yahya Kemal’in farkı, İttihatçılar gibi arkaik ve ütöpik fikirlere sahip olmamasıdır. Onun bu taze, ayakları yere basan, gücünü yaşayan hayattan, sokaktan, ama aynı zamanda tarihten alan, en kısa ifadesiyle halkta karşılığı olan canlı tarih-millet-vatan düşünceleri İttihatçı zümrenin fikir ve zevkleriyle uyuşmamış, Fırka’nın genel sekreteri ve ideoloğu Ziya Gökalp’le dostluğuna rağmen bu mutedil ve soğukkanlı duruşu, muhalefetten asla hoşlanmayan İttihatçıları kimi zaman üzmüş, çok defa da kızdırmıştır. İttihat ve Terakki Genel Sekreteri Ziya Gökalp’le tanışmasını ve kendisinin milliyetçiliğinin İttihatçılarıinkiyle nasıl farklı olduğunu şöyle anlatır Yahya Kemal:

“Doktor Nâzım Bey beni O’na tanıttı: “Sana Paris’ten gelmiş eski bir Türkçü takdim edeyim, konuşunuz ve anlaşınız!” dedi. Ziya Bey pek ziyade sevindi. Çağaloğlu’na doğru hem yürüyor

184.

28 Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1999, s. 127.

29 “Yahya Kemal’e Gelen Mektuplar”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 247.

30 *Mektuplar-Makaleler*, s. 87.

31 Belger, *a.g.m.*, s. 184.

hem konuşuyorduk. Lâkin ben artık Doktor Nâzım Bey'in, Abdülhamid devrinde, Paris'teki muhitimizde tanıdığı müfrit Türkçü değildim, hayalini Türkçülüğe ilk kaptıran her Türk'ün gördüğü Turan rüyasından uyanmışım, ırk birliği gibi ve saf menşelerimize rücu gibi ilk şedit arzularımız bahsinde uslanmışım, kendi vatanımızın o zamanki siyasî hudutları içinde bir Türklüğe razı olmuşum, bin yıl evvelini kable't-târih sayarak, bin yıldan beri kökleştığımız Anadolu ve Rumeli topraklarında, daha küçük mikyasta bir Türkçülüğe meyletmışim, o vakitki tabiri ile bir Osmanlı Türklüğü arzu ediyordum. Ziya Bey'e benim uslanmış düşüncelerim dar ve tatsız göründü.³²

Şairin İttihatçılar karşısındaki duruşuna, İttihatçıların da Yahya Kemal hakkındaki tutumlarına dair bir nüktesini de Âgâh Oktay Güner nakletmektedir:

"İttihatçıların, muhaliflerini sokak ortasında öldürtüp, muhalif gazeteleri kapattıkları, memleketi korkunç bir zulümle idareye koydukları yıllarda Yahya Kemal otuz yaşlarındadır. Fevkalâde verimli sohbetlerde yaptığı nükteler dilden dile dolaşmakta ve devrin iktidarını çok kızdırmaktadır. Bir gün Talat Paşa ile Bâbîâli çıkışında karşılaşılırlar. Talat Paşa, "Yahya Bey, gazetelerin bazılarını kapatabiliyoruz. Fakat sizin gazeteyi nasıl kapatacağız diye düşünüp duruyoruz" deyince, "Kolayı var Paşam! Tabancanız yanınızda değil mi?" der ve topyekûn bir siyasî değerlendirmeyi Talat Paşa'nın yüzüne ifade etmiş olur."³³

Tam bu noktada, Yahya Kemal'in İttihatçılarca nasıl algılandığını ve şairin şiiri, politikaya nasıl tercih ettiğini gösteren bir başka hatırayı nakletmek zorundayız. Yahya Kemal bir gün, Kuruçeşme'deki yalisında Jön Türklerin fikrî kanadının iki büyük temsilcisinden birisi olan fakat askerî kanatça "şüpheli adam" olarak görülen Prens Sabahaddin'i ziyaret etmiş, bu yüzden tutuklanmış, nihayet İstanbul Muhafızı Cemâl Bey'in (bilâhare Paşa) karşısına çıkarılmıştır. Cemal Bey, şaire iltifatta bulunarak *"Biz bu inkılâbı, artık bu zavallı vatani sizin gibi münevver insanların eline teslim etmek için ve bir gün istirahat-ı maneviye sahibi olarak kenara çekilmek için yaptık. Bu vatanın başına sizler geçeceksiniz. Artık onu sizler idare edeceksiniz, sizler ileriye götüreceksiniz. Bize maddeten değilse mânen müzahir olmanızı sizin gibi münevver bir insandan rica ederim. Çünkü bugünkü zahmetlerimiz sizin zümreniz içindi"* deyince *"Zât-ı âlinizi temin ederim ki ben vatanımı idare etmeye harîs değilim. Vatanımın başına geçirilmek tehlikesine mâruz kalsam bile bu şerefi uhdeme almaktan istinkâf ederim. Yeryüzünde yegâne ihtirasım milletimin lisanında istediğim gibi birkaç manzume vücuda getirmektir"* demiştir.³⁴ Kısacası Yahya Kemal, kendisini muhalif ya da tehlikeli gören İttihat ve Terakki iktidarına daima politikayla hiçbir ilgisinin olmadığını, hayatta hamlesini şiirle yapmak istediğini söylemek zorunda bırakılmıştır. Bu ifadelerin en güzel ve vezir olanı ise Yahya Kemal'in Ses başlıklı rubaisidir:

Yâ Rab ne müsâvâtı ne hürriyeti ver

32 "Ziya Gökalp", *Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 12.

33 "Yahya Kemal'in Nükteleri", *Yeni Türk Nesri Antolojisi*, (Haz: Prof. Dr. Şükrü Elçin - Dr. Muhtar Tefvikoğlu), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987, s. 712.

34 Yahya Kemal, "Cemal Paşa", *Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 136-137.

*Hattâ ne o yoldan gelecek şöhreti ver
Hep neşve veren aşkı terennüm dilerim
Yâ Rab bana bir ses yaratan kudreti ver*

Nitekim İttihat ve Terakki liderleri, özellikle Dâhiliye Nâzırı Talât Bey de Yahya Kemal’in bir siyasî aktör ya da polemikçi olmadığını, “şair” olduğunu zamanla kabul etmiş, 1. Dünya Savaşı yıllarında, müstear isimle, Boğazlarla ilgili çok ciddi ve hükümeti müthiş telâşa düşüren bir makale kaleme alanın Yahya Kemal olduğunu öğrenince “*Hangi Yahya Kemal? Şu bizim şair Kemal mi? Bırakın yakasını Allah aşkına*” demiştir.³⁵

Önceki çalışmalarda daha çok, doğal olarak Yahya Kemal’in poetikasıyla ilişkilendirilen (Zira Yahya Kemal’in şiiri sese, sözün bir mısra hâlinde besteleşmesine, musikiye dönüşmesine dayanır.) bu rubai, bize göre, iktidar ve politika kavramlarıyla birlikte alınmalıdır. Çünkü Yahya Kemal henüz ilk mısradaki eşitliği ve hürriyeti reddetmekte, bu sloganik kavramları ötelemektedir. Bilindiği gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti (sonra Fırkası), Fransız İhtilâlî’nden muktebes “müsâvât, hürriyet, adalet” parolasıyla ortaya çıkmış fakat iktidara gelir gelmez bu üç kavramı da unutmuş, çok kısa zamanda korkunç bir baskı ve terör ortamı kurmuştur. Yahya Kemal de ironik bir şekilde bunları ve bunlar yoluyla gelecek şöhreti istememekte, Allah’tan, neşve veren aşkı terennüm edebileceği bir “ses” niyaz etmektedir. Yukarıda temas ettiğimiz gibi Yahya Kemal, özellikle Paris’te, Paris’teki ilk yıllarında, belki yeni olmanın da verdiği bir ürkeklikle Jön Türklere yaklaşmış fakat kısa zaman sonra kendi yolunu kendisi çizmeye başlamıştır.

İttihat ve Terakki’nin en sıkıntılı, en dehşetli ve en küçük muhalif bir ses ya da duruşa, meselâ, öldürdüklerinin cenaze merasimlerine katılanlara müsamaha göstermeyen iktidar yıllarında Yahya Kemal, Bâbiâli Baskını’nda öldürülen Kıbrıslı zade Tevfik’in mezarının yerini büyük tehlikeleri göze alarak aratıp bulmuştur. (Tevfik, Yahya Kemal’in Paris yıllarında tanıdığı, İstanbul’a dönüşte de zaman zaman yalılarında kaldığı aziz bir arkadaşıdır ve söz konusu baskında yine katledilen Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa’nın yaveridir.) “*İttihat ve Terakki Babîâli’yi bastığı gün Tevfik, orada, Meclis-i Hâss-ı Vükelâ kapısının önünde tabancayla öldürüldü, düştü, naaşı ve mezarı uzun bir müddet bir sır kaldı.*”³⁶ diyen Yahya Kemal, ihtilâl hareketi içerisinde bulunan - yine Paris’ten tanıdığı - Ömer Naci’den “*Tevfik’in naaşını hükümetten istemek için muavenetini iste*”miş fakat “*Bu aralık doğru değildir, hükümet bu kaza yüzünden fazla sızıltı vermek istemiyor*” cevabını almıştır. Sonraki günlerde, bir şekilde bu vaadi alan Yahya Kemal’e, o gün yanlarında bulunan Silâhçı Tahsin, Tevfik’in Süleymaniye haziresine gömüldüğü yalanını söylemiş, fakat şairin, aldatıldığını anlaması uzun sürmemiştir. Tevfik’in öldüğü haberini “*iki satırlık gazete haberinden*” bilen, naaşının nerede olduğu konusunda hiçbir fikri olmayan, hatta bir gün kapıdan içeriye girivereceği ümidini taşıyan ailesine üzülen, “*hükümetin sağır bir duvar gibi duruşuna*” sinirlenen ve bu cenazeyi bulmaya ahdedip her gün yeni bir çareye başvuran Yahya Kemal’in aklına,

35 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Yahya Kemal”, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay., İstanbul 1969, s. 161.

36 Yahya Kemal, “Kıbrıslı zade Tevfik”, *Mektuplar-Makaleler*, s. 103.

sonunda, Tevfik'in Mekteb-i Harbiye'den arkadaşları Cafer Tayyar Bey'le kardeşi İsmail Hakkı Bey gelir. İsmail Hakkı Bey, o günlerde Selimiye Kışlası komutanıdır. Yahya Kemal'in yardım ricasını "Tevfik'in mezarı nerededir bilmiyorum, hükümet bu hususta kat'i bir sükût iltizam ediyor. Bu fena günlerde kurcalamasanız iyi olur" türünden bir cevap alıp "Bizi ölüm karşısında bile insanlıktan şüphe ettiriyorsunuz, lâkin Tevfik'in sizin gibi dostlarından başka Loti ve Claude Farer gibi ecnebi dostları vardır. Bu büyük insanlar Türkleri bugünlerde bütün cihana karşı müdafaa ediyorlar, yarın da İstanbul'a gelecekler. Onlar sizin gibi değil, vefakâr dostlardır; Tevfik'in mezarını ararlar, bu tarzda ketmedildiğini haber alırlar, hepimiz hakkında çok çirkin bir fikir edinirler." deyince, muhatabını ikna eder. Kabir, Karacaahmet'tedir. Yahya Kemal, aileye derhal haber verir. Biraz müteselli olunmuştur fakat "elemli şüphelere alışan kalpler kolay kolay" kurtulamamakta, yine şüphe etmektedirler. Gösterilen kabrin Tevfik Bey'e ait olup olmadığı belli değildir. "Bir taraftan kanuna, bir taraftan da o zamanki idarenin tazyikine karşı çok cür'etkârâne olan bu hareketi göze" alıp kabri açtırırlar. Vücudu siyah bir tunca benzeyen Tevfik Bey'i Yahya Kemal değil, fakat kardeşi Şevket tanır.³⁷

1918-1922 arasındaki işgalci iktidarla bunların emirleri altında hareket eden Hürriyet ve İtilâf Fırkası karşısındaki tutumuna geçmeden önce Yahya Kemal'in Sultan V. Mehmed Reşad ve son halife Abdülmecid'le yani diğer hanedan mensuplarıyla olan temaslarına değinelim:

II. Abdülhamid'den sonra tahta çıkan fakat Sultan Hamid'i tahtından indirerek kısa zamanda fikir değil fakat tüfek ve tabanca kuvvetiyle devlet iktidarını eline geçiren İttihat ve Terakki gölgesinde saltanat süren Mehmed Reşad'la yakın bir münasebeti olmayan Yahya Kemal, 1915 Çanakkale Deniz Zaferi'nin ardından padişahın bizzat kaleme alıp neşrettiği veya "padişah nâmına neşredilen bir" gazeli devrin pek çok şairi gibi tahmis etmiş, padişah da "neşesinden genç şaire bir altın saat hediye" etmiştir.³⁸ Şairin, adı geçen padişahla başka herhangi bir temasına dair bir bilgi ya da padişah hakkında olumlu-olumsuz herhangi bir yorumu da yoktur. Zaten de devir daha çok Sultan Reşad devri değil, İttihat ve Terakki, daha net bir ifadeyle Enver Paşa devridir. Son padişah Vahdettin hakkında da Yahya Kemal

37 Alıntılarının tümü Yahya Kemal'in aynı yazısındadır. Bu noktada hatırlayalım ki Yahya Kemal'in buna benzer bir diğer tecrübesi, bir dönem, arkasında istihbarat memurlarının dolaştırıldığı Mehmet Âkif'in cenazesinin defnine iştirakidir. T.C. İstanbul Vilayeti Emniyet Direktörlüğü Birinci Şube antetli ve Yüksek İç Bakanlığı hitaben yazılan "Şair Mehmet Âkif H" özetli bir istihbarat raporunda, "Mısır Apartmanı'ndan, otomobile Beyazıt Camii'ne, oradan el üstünde taşınarak Edirnekapı Mezarlığı'na getirildiği" rapor edilen ve Midhat Cemal'in, hakkında, "Gün oldu ki Akif'i sevmek bile 'cesaret'ti. Dostları bile bazen O'nu gizli sevdiler..." (Mehmet Âkif: *Hayatı-Seciyesi-Sanati*, Sâmih Lutfu Kitabevi, İstanbul 1939, s. 271) dediği Mehmed Âkif'in naaşının defin merasimine katılanlardan bazılarının (mebus Şemsettin (Günaltay), Tahirülmevlevî, Fuad Şemsi gibi) isimleri verilir. Bu kişilerden birisi de Yahya Kemal'dir. Bkz. Muharrem Coşkun, "Vatandaş Cüda İstiklâl Şairi", *Kod Adı İrtica: 906*, Gaziosmanpaşa Belediyesi, İstanbul 2014, s. 125. Bu anekdotların hepsinden çıkan sonuç tektir: Yahya Kemal, konu vefa ve kadirşinaslık olduğunda zamanın ve zeminin şartlarının dışına çıkma cesaretini gösteren, bir bakıma "hesapsız seven" insandır. Kaldı ki aynı dönemin ve aynı milletin şairleri olmalarına rağmen Yahya Kemal'le Âkif'in estetik ve poetik bir yakınlıkları yoktur. Fakat Yahya Kemal, zabıtlara geçmek pahasına cenazesine iştirak etmekle İstiklâl Marşı şairini saydığını cihana göstermiş olmaktadır.

38 İsmail Habib Sevük, "Bâki ve Yahya Kemal", *Yahya Kemal İçin Yazılanlar C. 2*, (Haz: Kâzım Yetiş), İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2000, s. 15.

külliyâtında herhangi bir kayıt bulunmaz. Fakat padişah olmamakla beraber uzun yıllar Veliâhd olan, sanat, edebiyat ve ilim muhitleriyle çok yakın münasebetler kurmuş bulunan (esasen kendisi de değerli bir ressam olan) Abdülmecid Efendi'yle Yahya Kemal'in yolları birkaç kez kesişmiştir.

Tarih Musahabeleri'nde “Abdülmecid Efendi'yle Son Mülâkat” isimli bir hatıra vardır. Burada Yahya Kemal, 1922 Eylül'ünün ümit dolu günlerinden birisinde, Abdülmecid'in “karın”ı olan arkadaşı Salih Keramet'ten, Veliâhd'ın, kendisini, Bağlarbaşı'ndaki köşküne davet ettiğini bildiren bir mektup aldığını belirtir. Yahya Kemal, o günlerde Darülfünun gençleriyle beraber zaferi tebriki için Mustafa Kemal'le görüşmeye gitmeye hazırlanmaktadır. (Bu görüşme plânlandığı gibi, İzmir'de değil, Bursa'da olmuştur.) Şair, kararlaştırılan gün köşke gitmiş, çok da güzel karşılanmıştır.³⁹ Veliâhd, sohbetin bir yerinde “*Hânedanımızın vaziyetini nasıl görüyorsunuz?*” diye sormuş Yahya Kemal ise durumu hanedan lehinde görmediğini, “altı yüz yıldan beri Türk ordularının ilk defa olarak “*Padişahım çok yaşa!*” diye bağırmandan savaştığını” söylemiştir.⁴⁰ Haluk Şehsuvaroğlu'ndan öğrendiğimize göre Veliâhd, iki sene evvel Mustafa Kemal'den gelen “Ankara” davetine vaktiyle niçin icabet edemediğini Yahya Kemal'e anlatmış ve durumu Mustafa Kemal Paşa'ya nakletmesini rica etmiştir. Görüşmede Yahya Kemal birkaç defa konuyu açmak istemişse de Mustafa Kemal, “*Peki peki Yahya Kemal Bey, endişesi olmasın, hiçbir küskünlüğüm yoktur.*” cevabını almıştır.⁴¹

Yahya Kemal Arşivi'nde bulunan el yazısı müsveddelerden çıkarılan “Abdülmecid Efendi'yle Son Mülâkat” adlı bu yazının başlığı, doğal olarak Yahya Kemal'in, Veliâhd'la daha önce de mülâki olduğunu düşündürmektedir. Nitekim öyledir de. Yahya Kemal, 23 Ocak 1920 akşamı, Darülfünun Konferans Salonu'nda gerçekleştirilen bir Pierre Loti toplantısında Süleyman Nazif'ten sonra söz almış, ertesi gün metni neşredilen bir konuşma yapmıştır. Bu konferans, Veliâhd Abdülmecid'in sayesinde ve himayesinde gerçekleştirilmiştir.⁴² Zaten Yahya Kemal'in İdare Heyeti üyesi olduğu Pierre Loti Cemiyeti “*her fikri ve vatanî teşebbüse feyz-kâr elini uzatan Veliâhd-ı Saltanat Hazretlerinin Cemiyeti himayeleri'ndedir.*”⁴³ Bu bilgilerden, Yahya Kemal'in Abdülmecid Efendi'yle âşinalığının bulunduğu sonucu çıkarılabilir. Nitekim Taha Toros da Madrid elçiliği yıllarında Yahya Kemal'in, o zamanlar Nice'te ikamet eden “*eski dostluğu bulunan son halife Abdülmecid Efendi*”yi telefonla aradığını bildirmektedir. Fakat bu arayış Ankara'ya faklı türlü yansıtıldığı için şairin canı oldukça sıkılmıştır.⁴⁴ Bu anekdot, aslında Yahya Kemal'in iktidar korkusunu değil, iktidara ve konjonktüre rağmen “vefa” sahibi bir şairin / insanın dostluğa verdiği

39 “Abdülmecid Efendi'yle Son Mülâkat”, *Tarih Musahabeleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1991, s. 120.

40 Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Yahya Kemal'in Son Osmanlı Veliâhdı İle Bir Mülâkâtı”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, (Haz: Nermin Suner Pekin - Muhtar Tévikoğlu), İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1988, s. 161.

41 *a.e.*, s. 162.

42 Ayrıntı için bkz. Mehmet Samsakçı, “İşgal Karanlığında Bir İsyân Alevi: Süleyman Nazif'in Pierre Loti *Hitabe*'si”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, nr. 44, Ekim 2012, s. 163-196; Mehmet Samsakçı, “Yahya Kemal'in Pierre Loti'ye Dair Bir Konferansı”, *Türk Edebiyatı*, nr. 462, Nisan 2012, s. 14-17.

43 *Servet-i Fünun*, nr. 1447, 26 Şubat 1336, s. 182.

44 Taha Toros, *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre*, İSİS, İstanbul 1998, s. 139.

değeri göstermektedir. Zira Yahya Kemal, dostluğu, vefayı ve sadakati hiçbir politik konjonktüre değişmemiştir.

Sonuç olarak bir kez daha vurgulamak gerekir ki Abdülhamid idaresinden hoşnut olmadığı anlaşılan Yahya Kemal, fikrî yakınlıklara, çeşitli davet ve ısrarlara rağmen İttihat ve Terakki Fırkası'na dâhil olmadığı gibi⁴⁵, kısa bir süre iktidar olan ve İttihatçıların kaba kuvvetiyle iktidarı bırakmak zorunda kalıp, Mütareke'nin ardından Fırka'nın tasfiyesinden ve liderlerinin ülkeyi terkinden sonra Avrupalı işgalcilerin güdümünde "gölge ve bende bir iktidar olan" Hürriyet ve İtilâf Fırkası'ndan daima öğrenmiştir. Yahya Kemal'in, "*insanoğluna bir şey*" diye nitelediği Mondros'tan sonra ülkeyi terk eden İttihat ve Terakki liderlerinden boş kalan koltukları, işgal kuvvetlerinin gölgesinde dolduran Hürriyet ve İtilâf iktidarına nasıl baktığına odaklanalım.

2. İtilâfçılar ve İşgalci Muktedirler

Yahya Kemal, hayatının hiçbir devresinde günlük politikanın rüzgârına kapılmamış, siyaset, fikir, tarih, felsefe gibi disiplinlere ait problemleri aktüel politikanın tesiriyle yorumlamamıştır. Özellikle "milliyet", daha açık bir ifadeyle Türklük ve Türkçülük konusunda Ziya Gökalp ve O'nun fikrî önderliğini yaptığı İttihatçılarla kısmî bir yakınlığı söz konusu ise de Yahya Kemal esasen ne Gökalp'le ne de Fırka'nın diğer mensuplarıyla anlaşabilmıştır. Yahya Kemal'in ayağı yere basan ve gücünü tarihten, coğrafyadan, hayatın içinde yaşayan kültür unsurlarından alan milliyet ve tarih anlayışının, İttihatçılarca nasıl dar ve ufuksuz görüldüğünü yukarıda bizzat Yahya Kemal'in kaleminden okuyabilmistik. İttihat ve Terakki Fırkası'na küskünlerin ve her milliyetten, her tıynetten insanların derlenerek kurdukları Hürriyet ve İtilâf ise Yahya Kemal'in en küçük bir takdirine mazhar olmaz. Birkaç örnek vermek gerekirse:

Mütareke ve İstiklâl Harbi günlerinde yazdığı yazılar ve milliyet, hürriyet, manda gibi konulardaki fikrî isabetsizlik ve yanlışlarındaki ısrarlar yüzünden halkın büyük tepkisini çeken, nihayet yine halk tarafından linç edilen Ali Kemal'i yakından tanıyan Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*'inin Ali Kemal'e ait satırlarında, onun Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na yakınlık ve mensubiyetini şiddetle tenkit eder. (Ali Kemal, ikinci devre Hürriyet ve İtilâf'ın Genel Sekreterliğini yapmaktan başka bir ara da Damat Ferit Paşa kabinesinde Maarif Nazırı olmuştur.⁴⁶) Arkadaşına vaktiyle "*milletin civanmert bir davacısı*" olması tavsiyesinde bulunduğunu, İtilâfçılardan bir hayır görmediğini, göremeyeceğini söylediğini belirtir ve bir konuşma esnasında "İtilâfçılığın en rezil numunelerinden" şeklinde nitelediği Süleyman Radi isimli bir adamı nasıl susturduğunu anlatır.⁴⁷ Aynı yazının ilerleyen sayfalarında da Ali

45 Yahya Kemal'in siyasî fikir, şahsiyet ve oluşumlar hakkındaki ilk dikkatleri ve özellikle Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerinde iktidarlara muktedirler karşısındaki tavırları hakkında bkz. Ali Şükrü Çoruk, "Aktüel Olaylara Bakışı ve Siyasî Kişiliği İle Yahya Kemal", *Yahya Kemal Beyatlı*, (Editör: Kâzım Yetiş), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2008, s. 360-375.

46 Mustafa Uzun, "Ali Kemal", md., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.2, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1989, s. 406.

47 *Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 87.

Kemal’in bir dönem sustuğunu, bir kenara çekildiğini fakat siyasî ihtiraslarını yenemeyip tekrar Hürriyet ve İtilâf saflarında gazetesine boy göstermeye başladığını, “*nifak ve fesatlarından kesel getir*”en, “*hepsi birer tarafa çekil*”en İtilâfçılara yeniden ümit verdiğini hatta onların yeniden iktidar olmalarına çanak tuttuğunu belirtir. Görüldüğü gibi 1918-1922 arasında, işgal kuvvetlerinin emri ve sultanı altında teslimiyetçi ve millî vicdana ters tutumlarıyla Hürriyet ve İtilâf, Yahya Kemal’in sert eleştirilerine maruz kalır. Zira Türk siyasî tarihinde Ömer Seyfeddin’in *Ashâb-ı Kehfimiz - Bir Ermeni Gencinin Hatıraları* isimli eserinde ironisini yaptığı Hürriyet ve İtilâf Fırkası, 1911-1912 yıllarındaki etkisiz ve ilk kısa faaliyeti bir yana bırakılırsa Mütareke / Millî Mücadele sürecinde işgalcilerin yerli maşası olan, işbirlikçi ve teslimiyetçi bir örgüt demektir.

“Yahya Kemal ve İktidar” probleminin en mühim safhalarından birisi, işte bu işgalci sansürün milliyetperver ve vatanperver aydınlar üzerinde çok ağır baskılar kurduğu Mütareke yıllarına aittir. Zira kendi döneminde ve sonrasında bu konuda, yani Millî Mücadele devrindeki tavır ve yazıp yazmadıkları noktasında Yahya Kemal çeşitli tenkit, iddia, itham ve iftiralara maruz kalmıştır. Bugün “İstiklâl Harbi Yazıları” alt başlığıyla yayımlanan *Eğil Dağlar* isimli kitabı oluşturan yazılar, Millî Mücadele yıllarına aittir ve hepsi derin politika ve tarih felsefeleri barındıran, aktüel meseleleri tarihî perspektiflerden fakat günün şartlarını göz ardı etmeksizin yorumlayan, başından beri Kuva-yı Milliye’yi, millî direnişi desteklemiş, cesaretlendirmiş metinlerdir. Yahya Kemal’in, bir kısmını sağlığında sakladığı, çoğunu Nihad Sami Banarlı ve öğrencilerinin, devrin gazetelerini taramak suretiyle tespit ettiği, birkaçını da günümüz akademisyenlerinin ortaya çıkardığı bu yazıların bazılarının imzasız ya da tek veya üç yıldız rumuzuyla neşredilmiş olması, tespiti güçleştirdiği kadar devrin şartları hakkında da fikir vermektedir. Bu yazılara ait sütunların bazen tamamen bazen de kısmen boş olması ise sansür kurumunun o yıllarda nasıl çalıştığı ve yazarın neleri göze alarak bu kalem faaliyetini sürdürdüğünü açıkça gösterir. Zihinlerin karmakarışık olduğu, en mücadeleciler ve milliyetçi aydın ve askerlerin bile zaman zaman ümidi kesip “manda” sözleri ettikleri bir devirde sadece yazdıklarıyla değil, Darülfünun’nda, Türk Ocağı’nda, şehrin başka kültür ve irfan mahfillerinde, Sultanahmet ve Beyazıt kiraathanelerinde yaptığı ders ve sohbetleriyle Yahya Kemal, etrafındaki herkesi millî ve manevî bir ruh etrafında toplamıştır. O yıllarda genç bir Darülfünun talebesi olan Ahmet Hamdi Tanpınar, henüz ilk derste Yahya Kemal’in, Alfred de Vigny’nin *Dişi Kurt* isimli poemini, o sıralarda başlayan Millî Mücadele ile ilişkilendirerek tahlil edişini hiç unutmaz⁴⁸ ve bu derse ait çarpıcı gözlem ve hatıralarını “*Sanki o derslere çıplak geliyor ve O konuştuğça giyiniyorduk*” cümlesiyle taçlandırır.⁴⁹ Gerçekten bu yıllarda, millet, vatan, hürriyet gibi konularda çok hassas olan, yeri geldiğinde müderrislerini boykot eden heyecanlı ve imanlı bir gençlik söz konusudur. Nurullah Ataç gibi sonradan Yahya Kemal’in aleyhine dönecek bir Darülfünun talebesi, bu yıllarda Yahya Kemal hakkında olumsuz ve yakışsız sözler eden bir başka talebeye “*Yahya Kemal gençliğin timsalidir. O’na taarruz edemezsin.*”

48 Yahya Kemal bu derse ait dikkatleri / notlarını çok geçmeden İleri gazetesinde (nr. 1173, 4 Mayıs 1921) yayımlamıştır: “Kurdun Dişisi ve Yavruları”, *Eğil Dağlar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2005, s. 98-100.

49 *Yahya Kemal*, Dergâh Yay., İstanbul 2001, s. 32.

Biz gençler, bütün nesil O'na inanıyoruz ve seviyoruz. Sen bizden değilsin." diye bağırmıştır.⁵⁰ İşgal ve tehditler altındaki bir şehirde, üniversitenin, teslimiyetçi bir hükümetin tayin ve tavzif ettiği hocalarla dolu olduğu bir dönemde, yeni başlayan ve sonu çok belirsiz olan bir millî direnişi bütün yollarla desteklemesi Yahya Kemal'in iktidar ve muktedirler karşısındaki konumu için çok fikir vericidir.

3. Cumhuriyet

Yahya Kemal'in, önce Varşova, ardından Madrid en son olarak da Karaçi elçiliği yapması, Urfa'dan, Tekirdağ ve İstanbul'dan milletvekili olması da devletle ilişkiler noktasında şaire eleştiriler yöneltilmesine sebep olmuştur. Fransa'da tarih ve siyaset bilimi tahsil etmiş, Batı ve Doğu tarihlerini, medeniyetlerini çok iyi anlayıp özümsemiş, sadece bir tarih bilgisi değil, tarih şuuru ve felsefesine de sahip olan birisinin politika ve diplomasi alanlarında çalışması herhâlde hiç de tuhaf değildir. Kaldı ki Yahya Kemal'in bu görevleri şöhretinin değil, birikim ve kabiliyetinin, formasyonunun bir sonucudur. Bir röportajda "30 yıldan beri şiir hayatındasınız. Şiirden fayda gördünüz mü? Haz hissettiniz mi? Yoksa zarar mı gördünüz?" sorusunu hazin bir şekilde "Şiirden tabii çok haz duydum. Bu haz ömrümü doldurdu. Fakat fâide görmedim. Bilâkis zarar gördüm" şeklinde cevaplamış ve ardından "Lâkin umumî görüşle diyebilirim ki insanın yaratılışına ve hayatına şiirin karışması büyük bir zarardır. Hiç bir insan gerçek bir şair kadar talihsiz doğmaz." demiştir.⁵¹

Makalenin başında da belirttiğimiz gibi, Yahya Kemal'in Millî Mücadele / Mütareke ve Cumhuriyet dönemlerindeki tavrı, yazıp yazmadıkları daima tartışma konusu olmuş; benimsediği, savunduğu, yazı ve şiirleriyle işlediği "değerler sistemini" eleştirenler, bu duruşu şaire saldırmak için vesile ittihaz etmişlerdir. Yukarıda örnekleriyle kısmen izah ettiğimiz gibi, hâlbuki Yahya Kemal hiçbir siyasî, tarihî, ideolojik bilgi veya doneyi şiirine, kurduğu poetik dünyaya "ideolojik" bir tarzda sokmamıştır. O, hiçbir zaman politik davranmamış, gücünü asırlardan, milletin ve medeniyetin hafızasından almayan hiçbir gündelik bilgiyi, "estetik biçime sokmadan" kullanmamıştır. Türkiye ve Türk edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı sırasıyla Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde çok fazla politikleşmiş, sanat ve edebiyat da maalesef politikanın bir arenası, ortamı hâline getirilmişse de Yahya Kemal, bu devirlerin hiçbirinde sanatını günün ve iktidarın emrine vermemiştir. Cumhuriyet devrinde de şairin tavrı aynı olmuştur.

Çalışmanın ilgili bölümlerinde de yeri geldikçe belirttiğimiz gibi Yahya Kemal, 1919-1923 arasında gücünü millettten alan, milletin her manada namus ve hürriyet kavgası demek olan Millî Mücadeleye inanmış, etrafını da bu inanç ve iradeye davet etmiştir. Bu mücadelenin sonunda ilân edilen Cumhuriyet'le de Yahya Kemal'in hiçbir meselesi olmamıştır. Cumhuriyet idaresinin aldığı kararların, uygulamaların hatta inkılâpların tümünün Yahya Kemal tarafından benimsenip savunulması veya reddi başka bir husustur.

50 a.g.e., s. 33

51 Hikmet Feridun, "Yahya Kemal İle Konuştum", (Yedigün, 10 Temmuz 1935'ten naklen), *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1997, s. 252.

Kaldı ki düşünen, hakikati arayan ve savunan entelektüel bir şahsiyetten de ne kişilsiz bir itaat ne de şuursuz bir kuru muhalefet beklenir.

Cumhuriyet dönemi iktidarı veya iktidar sahipleriyle Yahya Kemal’in ilişkisi nasıl olmuştur?

Bu sorunun sağlıklı ve objektif bir şekilde cevaplanması için evvelâ Cumhuriyet’i kuran ve şekillendiren Mustafa Kemal Atatürk’le Yahya Kemal ilişkilerine bakmak gerekmektedir ki bu, çok çeşitli spekülasyonlara boğulan bir konudur. *Eğil Dağlar*’daki makaleler dikkatle okunursa görülür ki Yahya Kemal, henüz Millî Mücadele yıllarında Mustafa Kemal’i - vaktiyle Abdülhâk Hâmid’in Yavuz’u gördüğü gibi - “millî timsal” olarak kabul ve zikretmiş ve onun askerî, siyasî hamlelerini desteklemiştir.⁵² Bugün Yahya Kemal Müzesi’nde muhafaza ve teşhir edilen iki resmini “*Yahya Kemal Bey biraderimize*” notuyla imzalamış olan Mustafa Kemal’in de Yahya Kemal’e ayrı bir dikkat ve teveccühü olduğu bilinmektedir. Mustafa Kemal - Yahya Kemal münasebetlerine dair oldukça yanlış, maksatlı ve spekülatif sözleri “üvey babam Faliş Rıfkı’nın yalancısıyım” girizgâhıyla nakleden *Bir Dinazorun Anıları* yazarına cevapsa Prof. Dr. Kâzım Yetiş’ten gelmiştir.⁵³ Şu kadar var ki Yahya Kemal, Mustafa Kemal’in en güçlü hatta meşhur tabirle “Tek Adam” olduğu zamanlarda, büyük bir Atatürk Edebiyatı tesis edildiği yıllarda bir Atatürk şiiri yazmamıştır. Bilâkis Osmanlı tarihinin, şiirinin, musikisinin, mimarîsinin yani medeniyetinin ret ve inkâr edildiği bu yıllarda bu saydığımız değer ve kavramları muhafaza ve zikreden bir şairdir.

Paris’te siyasî ilimler okuyan, 1903-1912 arasında, Fransız akademya ve intelijansiyasının çok önemli mensuplarıyla birlikte olan, uzun günlerini Fransız Millî Kütüphanesi’nde Doğu ve Batı medeniyetlerini okuyup anlamaya çalışarak geçiren, Osmanlı tarihini padişah padişah değil, sadrazam sadrazam bilen, dahası tarih bilgisinin ötesinde bir tarih bilinci ve felsefesiyle konuşup yazan Yahya Kemal’i, yetişmiş pek çok genç aydınını cephelerde yitirmiş Türkiye’nin, diğer pek çok şair-yazar gibi devlet hizmetinde istihdam etmesi hiç şaşırtıcı değildir. Önce Urfa, ardından Yozgat, Tekirdağ ve İstanbul milletvekili olan, Varşova ve Madrid’de (bu süreçte aynı zamanda Lizbon’da) orta elçilik, son olarak Pakistan Karaçi’de büyükelçilik yapan Yahya Kemal’in bu resmî görevleri, devrinde de devrinden çok sonraları da bir eleştiri ve yaftalama sebebi olacak, Yahya Kemal, parti ve devlet şairi olarak etiketlenmeye çalışılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti, çok değişik iç ve dış siyasî sebeplerle 1923-1950 arasında tek parti ile yönetilmiş, 1924 ve 1930 yıllarında iki kez çok partili hayat denemeleri olmuş, bu hamleler akamete uğramış fakat 1945’te kurulan, 1946’da ilk seçim tecrübesini yaşayıp (açık oy, gizli sayım usulü yüzünden bu seçimi kaybeden) 1950’de ezici bir çoğunlukla iktidara gelen Demokrat Parti’yle tam manasıyla çok partili demokratik sisteme geçmiştir.

52 Mustafa Kemal’in “millî timsal” olarak zikredildiği bu yazılar şunlardır: “Eser”, “O’nun Sesi”, “Hatıraların Kuvveti”, “Bir Resimden Mülhem”.

53 “Yahya Kemal ve Atatürk”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası IV*, (Haz: Kâzım Yetiş), İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yay., İstanbul 2001, s. 285-296.

Dolayısıyla bu tek parti yıllarında Yahya Kemal'in, diğer pek çok edebiyatçı gibi Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan milletvekili olması, (başka herhangi bir parti siyasî faaliyette olmadığı için) şaşırtıcı değildir. Burada önemli olan, Yahya Kemal'in, şiirini ve sanatını, tefekkürünü en önemlisi sadece estetik değil ontolojik bir mesele olan "dili"ni hiçbir politik rüzgâra kaptırmamış olmasıdır. Yahya Kemal, Arapça veya Farsça kökenlidir diye, dilimizin asırlardır en asıl ve tabii unsurları olan, milletin üzerinde ittifak ederek benimsediği kelimeleri kullanmakta inat ve ısrar etmiş; o kelimelerin hiçbir siyasî tercih, yöneliş ve moda fedaya edilemeyecek millî varlıklar olduğunu unutmamıştır. Harf İnkılâbı ve tasfiyecilik süreçlerinde hiçbir şekilde dilden, dolayısıyla millî tarih ve şahsiyetten ödün vermeyen Yahya Kemal, zaman zaman ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve İsmet İnönü ile karşı karşıya da gelmiş, neticede haklılığını kabul ettirmiştir.⁵⁴ Hatta şair, idare emriyle hareket eden, vaktiyle kendisine büyük övgüler düzen, bir anlamda kendisinin yetiştirdiği kimseler tarafından yıpratılmaya çalışılmıştır. Bunlardan birisi, İsmet Paşa'nın emriyle, çok sevip sanatına hayran olduğu Yahya Kemal aleyhinde yazı yazmak zorunda kalan Nurullah Ataç'tır.⁵⁵ Fakat aynı iktidar, Yahya Kemal'in millet nezdindeki değer ve prestijini bildiği için onu zaman zaman taltif etmekten geri durmamıştır. *Hayal Şehir* şiiri dolayısıyla verilen "Özendirme Armağanı" bu şekilde yorumlanmalıdır. Yani her zaman olduğu gibi sanatkar ödülle değil, burada ödül sanatkarla prestij bulmuştur.

Bir partiye mensup olarak yıllarını Ankara'da ve pek çok günlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde geçirmiş olan Yahya Kemal, yazı ve söylemleriyle Türk siyaset tarihine değil, edebiyat tarihine geçmiştir. Zira milletine asıl hizmetinin edebiyat yoluyla olacağını bilen şair, 1958 Kasım'ına kadar yaşamış, yani millî-manevî konularda çok yakın olduğu Demokrat Parti iktidarını da görmüş fakat bu partinin de siyasî rüzgârına kapılmamış, poetik faaliyetini aynı asalet ve mükemmeliyet anlayışıyla devam ettirmiştir.

SONUÇ

Yahya Kemal, evet Ece Ayhan'ın sureta yergi fakat aslen övgü içeren ifadeleriyle "taş gibi yerinde durmuş", Cumhuriyet'in ilânından sonraki büyük tasfiye ve ret yıllarında da "ağızda annemin sütüdür" diyerek kutsadığı diline sarılmış; hiçbir moda, teklife veya ısrara boyun eğmeyerek diline, yani düşüncesine ve medeniyetine sahip çıkmış, dahası sahip çıkmak isteyenleri cesaretlendirmiştir. Dikkatle okunduğunda hemen fark edilecektir Yahya Kemal, ne İttihat ve Terakki devrinin ve Yeni Lisancılar'ın, özellikle Ziya Gökalp'in (Ömer Seyfettin bu konuda yani tasfiyecilik konusunda daha mutedildir) Türklerin Orta Asya'da kullandıkları dili, zorlama şekilde kullanmalarını desteklemiş, ne de Türkçenin tabii gidişinin bir neticesi olan sadeleşmeye direnmiştir. Onun şiir lügatinin oluşmasında kelimelerin etimolojik olarak hangi kökten geldiği değil, milletin, medeniyetin bir ifadesi ve ürünü olup olmadığı belirleyici olmuştur.

54 Çok değerli bazı anekdotlar için bkz. Ayhan Songar, *Dil ve Düşünce*, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Vakfı Yay., İstanbul 1986.

55 Nihad Sami Banarlı, "Siyasî Nükteler", Bir Dağdan Bir Dağa, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1984, s. 365.

Objektif olmak için vurgulayalım ki Yahya Kemal, kendisine yobaz denileceği korkusuyla aslında bir na'at olan “Söz Meydanı” gazetini “na'at” olarak neşretmemiş⁵⁶, yani Türkiye’de çok ciddi değişim ve dönüşümlerin yaşandığı yıllarda sert, radikal bir muhalefete imza atmamıştır. Fakat unutulmamalıdır ki Yahya Kemal’in tefekkür ve estetiği hiçbir zaman aktüel politikaya karışmamış, o düşüncesini ve kabullerini sanatın potasında eritmeyi tercih etmiştir. Politik manada muvafıklık ya da muhaliflik başka bir meseledir.

İkinci olarak Yahya Kemal’in milletvekilliği ve büyükelçilik görevlerinde bulunması şerefli birer devlet vazifesi olarak görülmelidir. Devlette görev alması dolayısıyla bir şairin olumsuz bir şekilde “Devlet Şairi” olarak nitelendirilmesinin doğru olmadığı açıktır. Kaldı ki Mülkiye mezunu Ece Ayhan’ın daima olumsuz şekilde andığı, çok sert ve pervasız şekilde eleştirdiği, düzenin koruyucusu olarak gördüğü devlet mefhumu, Yahya Kemal’in lügatinde hiçbir zaman olumsuz bir manaya bürünmemiştir. Zira Yahya Kemal devlet terbiyesine sahip olan, devletsizliğin nasıl bir felâket olduğunu bilen birisiydi.

Kimi şair ve eleştirmenin, “Osmanlı” ve Cumhuriyet muhalifi”, kimilerinin de “Cumhuriyet rejiminin şairi” diye itham ve tahfif ettikleri Yahya Kemal, ne Osmanlı tarihinin destancısıdır ne de Cumhuriyet düşmanıdır. Yahya Kemal, tarihi ret veya inkâr ederek bugünün idrak ve geleceğin inşa edilemeyeceğini bilen, 20. asrın eşliğinde Türki milliyetini ve medeniyetini doğru kaynaklarda aramaya çalışmış bir neo-klâsiktir.⁵⁷

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk, “Osmanlı Tarihi Karşısında Yahya Kemal’in Şiiri”, *Kubbealtı Akademisi Mecmuası*, Yıl 5, Sayı 2, 1976.
- AY, Leyla Kapan, “Kaynak Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, (Danışman: Yard. Doç. Dr. Zeki Taştan), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007.
- AYVERDİ, İlhan, *Misali Büyük Türkçe Sözlük*, C. 2, İstanbul Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006.
- BANARLI, Nihad Sami, *Bir Dağdan Bir Dağa: Nihad Sami Banarlı'nın Kaleminden Yahya Kemal*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1984.
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1986.
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Mektuplar-Makaleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1990.
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Tarih Musahabeleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1991.
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Bitmemiş Şiirler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1997.

56 M. A. Yekta Saraç, “Klâsik Edebiyatımız Açısından Eski Şiirin Rüzgârıyla”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası IV*, (Haz: Kâzım Yetiş) İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2001, s. 255.

57 Yahya Kemal’in Osmanlı İmparatorluğu veya Osmanlı tarihi karşısındaki tutumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Faruk Akün, “Osmanlı Tarihi Karşısında Yahya Kemal’in Şiiri”, *Kubbealtı Akademisi Mecmuası*, Yıl 5, Sayı 2, Nisan 1976, s. 13-34; Ömer Çakır, “Yahya Kemal’de Tarih ve Şiir”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2 (2), 2012, s. 125-150.

- BEYATLI, Yahya Kemal, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1999.
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Eğil Dağlar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2005.
- COŞKUN, Muharrem, *“Vatandan Cüda İstiklâl Şairi”*, Kod Adı İrtica: 906, Gaziosmanpaşa Belediyesi Yay., İstanbul 2014.
- ÇAĞLAR, Ece Ayhan, *Bir Şiirin Bakır Çağı: Dipyazılar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2013.
- ÇAKIR, Ömer, “Yahya Kemal’de Tarih ve Şiir”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2 (2), Çankırı 2012.
- ÇIKLA, Selçuk, “1940’1ı Yıllarda Düzenlenen Sanat Yarışmaları ve İnönü Sanat Armağanları”, İlmî Araştırmalar, Nr. 23, 2007.
- ÇORUK, Ali Şükrü, “Aktüel Olaylara Bakışı ve Siyasî Kişiliği İle Yahya Kemal”, *Yahya Kemal Beyatlı*, (Editör: Kâzım Yetiş), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 2008.
- DAŞÇI, Semra, “Amerikalı Prima Donna Laura Schirmer Sultan II. Abdülhamid’in Haremindedir Öldürüldü Mü?”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt/Volume: XXV, Sayı/Number:1, 2016.
- DRANAS, Ahmet Muhip, *Yazılar*, (Haz: Münire Dranas), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000.
- EDİBOĞLU, Bâki Süha, *Bizim Kuşak ve Ötekiler*, Varlık Yay., İstanbul 1968.
- ELÇİN, Prof. Dr. Şükrü - Tefvikoğlu, Dr. Muhtar, *Yeni Türk Nesri Antolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.
- ERGENEKON, Ali, *Sultan Abdülhamid: Tahsin Paşa’nın Yıldız Hatıraları*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1990.
- ES, Hikmet Feridun, “Yahya Kemal İle Konuştum”, (*Yedigün*, 10 Temmuz 1935’ten naklen), *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1997.
- EYÜBOĞLU, Sabahattin, “Yaşayan Mazi”, *İnsan*, Birinci Teşrin, 1938.
- FOUCAULT, Michel, *İktidarın Gözü*, (Çev: Işık Ergüden), Ayrıntı Yay., İstanbul 2012.
- KANIK, Orhan Veli, *Şairin İş: Yazılar-Öyküler-Konuşmalar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2006.
- KAPANİ, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yay., Ankara 1992.
- KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri, “Yahya Kemal”, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay., İstanbul 1969.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Edebiyat Mahkemeleri*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 2003.
- KUNTAY, Midhat Cemal, Mehmet Âkif: *Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1939.
- RUSSELL, Bertrand, *İktidar*, (Çev: Mete Ergin), Cem Yayınevi., İstanbul 2002.
- SAMSAKÇI, Mehmet, “İşgal Karanlığında Bir İsyân Alevi: Süleyman Nazif’in Pierre Loti Hitabe’si”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, nr. 44., 2012.
- SAMSAKÇI, Mehmet, “Yahya Kemal’in Pierre Loti’ye Dair Bir Konferansı”, *Türk Edebiyatı*, nr. 462, 2012.
- SARAÇ, Prof. Dr. M. A. Yekta, “Klâsik Edebiyatımız Açısından Eski Şiirin Rüzgârıyla”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası IV*, (Haz: Kâzım Yetiş), İstanbul Fetih Cemiyeti Yay. *Servet-i Fünun*, nr. 1447, 26 Şubat 1336, İstanbul 2001, s. 182.
- SONGAR, Ayhan, *Dil ve Düşünce*, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Vakfı Yay., İstanbul

1986.

ŞEHİSUVAROĞLU, Halûk Y., “Yahya Kemal’in Son Osmanlı Veliahdı İle Bir Mülâkâtı”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, (Haz: Nermin Suner Pekin - Muhtar Tefvikoğlu), Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1988.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Yahya Kemal*, Dergâh Yay., İstanbul 2001,

TOROS, Taha, *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre*, İSİS Yay., İstanbul 1998.

TÖKEL, Dursun Ali, “Osmanlı Dönemi: İktidarın Edebiyatı Değil Edebiyatın İktidarı”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, nr. 156, Aralık 2009.

https://www.academia.edu/30913777/Osmanl%C4%B1_D%C3%B6nemi_%C4%B0KT%C4%B0DARIN_EDEB%C4%B0YATI_DE%C4%9E%C4%B0L_EDEB%C4%B0YATIN_%C4%B0KT%C4%B0DARI

UYAR, Turgut, *Korkulu Uсталık*, (Haz: Alaattin Karaca), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2012.

UZUN, Mustafa, “Ali Kemal”, md., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.2,

Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1989.

YETİŞ, Kâzım (Haz:), *Yahya Kemal İçin Yazılanlar 2*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2000.

YETİŞ, Kâzım, “Yahya Kemal ve Atatürk”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası IV*, (Haz: Kâzım Yetiş), İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yay., İstanbul 2001.